

Anotacions a una imatge vicentina: illa, punició i/o glòria

JUAN M. RIBERA LLOPIS

I. La travessia, des de fa un parell d'anys, pels textos catalans de l'Edat Mitjana i amb una dèria íntima, m'ha permès una navegació de cabotatge per entre les diferents illes de la Mediterrània i altres geografies de l'home medieval¹. De resultes d'aquest periple i de les seves diverses escales, he anat bastint un llibre de bitàcola —*quaern* i *quern* escriuen els diplomes medievals— en el qual distingeixo per ara tres tipus d'insularitat, a saber, màgica i/o al·legòrica, empírica i literària. Llençat en aquests moments a paral·lels pèlags de representació illenca en documentació diversa —de la rondallística i del cançoner populars a Llorenç Villalonga² i, sense fondejar encara escripturalment, a les rutes d'Aurora Bertrana pel Pacífic—, torno sobre l'estela del viatge inicial. M'agrada fer i refer per la seva carta sortides més precises. Tornar a destins estimats —l'egèa Hydra, l'africana Djerba, la navegant Pantel·lària...—, trobar sobre la mar penyals enigmàtics —entre Lípari i Vulcano, davant Cabrera...— o, potser, descobrir illes de les quals m'havia desviat en trajectes anteriors. Enfilo avui cap a un d'aquells tipus establerts, l'arxipèlag format per les illes al·legòriques, per ancorar en una recentment albirada en l'horitzó de la lectura. Allà on m'ha portat Sant Vicent Ferrer.

¹ J. M. Ribera Llopis: *Configuració del concepte d'illa en la literatura catalana medieval: periple semàntico-cultural per les illes de la Mediterrània*, Palermo, XXI C.I.L.F.R., 1995 [actes en premsa].

² J. M. Ribera Llopis: *Configuració del concepte d'illa en la rondallística i en el cançoner popular*, Palma, XIè C.I.L.L.C., 1997 [actes en premsa]; *Llorenç Villalonga: novel·les com a illes, el temps per mar*, Miscel·lània Joan Veny, Publicacions de l'Abadia de Montserrat [en premsa].

II. Penso que la formulació al·legòrica de l'illa porta a codis literaris cultes no pocs elements del seu perfil ancestral dels quals no s'havia desfet el meravellós medieval present, fins i tot, en l'escriptura més empírica. Certament els elements més màgics —el cau de l'inconegut, potser del drac o de l'oracle, ho és ara de conceptes personificats que informen sobre valors i contradiccions humanes—, també els més simbòlics, els que actuen com a miratge entre la realitat i el desig humans. Dels que esmenten J. Chevalier i A. Gheerbrand³ recupero aquí els que destaquen l'illa com a imatge completa i perfecta del cosmos, el que la constitueix en lloc electe de ciència i de pau oposat al món profà, allà on regnen nocions com atemporalitat i harmonia i pel que ha estat —guardant els seus secrets i enigmes— lloc de culte des de l'antiguitat. Tot això preservat sempre per l'estructura circular i la disposició de cercles concèntrics.

Vejam com, àdhuc en illes que els textos posen ran ran aigües conegudes i són destí d'un viatge real, trobem signes i trets d'aquella significació. Al *Libre dels feits*, per exemple, es magnifica la presa de les Balears dient qui aconsella a Jaume I que «... serà cosa meravellosa a les gents que oïran aquesta conquesta que prengats terra e regne dins en la mar on Déus la volc formar»⁴. S'insisteix altres vegades en aquest «dins la mar», «dins en mar», aspecte connatural a l'illa del qual es congratularà el propi monarca en recordar des de la seva senectut la conquesta de Mallorca, destacant-ne de nou la seva insularitat: «... e que, en nostra ninea hajam pres un regne que és sobre mar»⁵. En aquesta rememoració d'aquells fets hi ha una significació important, per insistent, donada al cercle d'aigua que envolta l'illa: és magma defensiu que dificulta la tasca i, per tant, engrandeix l'episodi conqueridor; és, a més, la seva terra verge, creació divina, origen o símbol de la creació terrenal.

En illes com aquestes, de conquesta física i real trobem també suficients elements per seguir comprovant com pesa sobre elles la visió i ordenació circular, des de la «façana» o costa illenca al punt neuràlgic —vila o castell—, passant pel primer punt d'accés —platja o port—, traduïnt en l'aliment l'antic valor —tresor, oracle o monstre— guardat al final del camí sagrat, en l'eix de l'illa. Potser en tot això alena l'ancestral i màgica iconografia illenca, sempre expressada mitjançant un esquema o bèl·lic o comercial o religiós o meravellós. Per exemple, Bernat Desclot narra com des de Sicília, unes galeres de provençals «... travessaren a l'illa de Malta e vengren al castell [...]. E els hòmens de les galees anaren tro a la ciutat de Malta, e la combateren e corregren tota la terra»⁶; carreres que tindrien com a eix l'esmentat castell, punt de referència de l'illa —cau d'allò que es busca— que Ramon

³ J. Chevalier y A. Gheerbrand: *Diccionario de símbolos*, Barcelona, Herder, 1992. Veure articles sobre *illa* (pp. 595-596) i *cercle* (pp. 300-305).

⁴ Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner, Pere el Cerimoniós: *Les quatre grans cròniques*, revisió del text, pròlegs i notes de F. Soldevila, Barcelona, Selecta, 1971, p. 28.

⁵ *Ibid.*, p. 77.

⁶ *Ibid.*, p. 503.

Muntaner, quan parla també de Malta, representa poèticament en dir «... que molt és real castell e bo e aquell castell està així ben en la illa com fa pedra en l'anell»⁷.

Cap a un eix semblant —ara per a avituallar-se espiritualment i política, també cavallerescament— viatja Ramon de Perellós en el seu *Viatge al purgatori nomenat de Sant Patrici*. Una llarga seqüència de successius cercles de terra i aigua, de tràmits burocràtics i obligacions rituals, el porta a l'illa irlandesa del llac Derg, al llindar obert per Déu a favor de Sant Patrici i a l'interior del Purgatori. Allí, per si era necessari, provarà la seva ortodoxia, consultarà —el que sí era necessari— Joan I i, en tornar, es permetrà un *tour* de turisme artúric. Les dues primeres fites, esdevingudes en aquella «... illa [...] closa d'aigües d'un gran estany ben pregon entorn la fossa» on el patró irlandès fou conduït per nostre Senyor, en aquell mateix «... gran llac pregon, ont és la dita illa»⁸ que visitarà el vescomte de Perellós. El pelegrinatge permet tornar el noble pelegrí amb la bona nova de l'estat etern del monarca. El que ell ha intercalat en la seva apropiació del text d'Hugh de Saltrey i ha cercat físicament amb la seva anada al monestir que, edificat en una illa, és porta del Purgatori. L'illa real, geogràficament constatable, és doncs cau del sagrat, com també ho pot ésser del meravellós —però tan versemblant per a l'home medieval com el religiós— d'acord amb la informació tramesa per un «misatge» del Sudan i transcrita per Ramon Llull en el capítol LXXXVIII del *Libre d'Evast e Blanquerna*, on se'ns diu: «En aquella terra ha una illa en mig loch de un gran stany: e-n aquella illa està un drach al qual fan sacrifici les gents d'aquella terra e lo qual ahoren com a déu»⁹.

Aquesta breu revisió de la presència dels elements màgics i simbòlics en la configuració de l'illa, fins i tot en el cas d'illes reals i/o versemblants, ens documenta com les connotacions més antropològiques d'aquell concepte funcionaven en l'esperit medieval. Llavors no pot sorprendre el seu trasllat a una retòrica, la de l'al·legoria, marcada per una voluntat abstractiva i una materialitat irreal. Retòrica on no pocs pressupostos dels registres màgics de la cultura medieval trobaren reformulació intel·lectual, almenys iconogràficament. És en aquest sentit que la imatge de l'illa es presentava com a plasmació espacial ben adient per als seus interessos, els de l'al·legoria.

Breument, així mateix i en revisar tres textos, podem assabentar-nos d'aquesta utilització. *La faula* de Guillem de Torroella té la particularitat d'oferir no sols la visita a un mitjà irreal on el missatge significatiu pren veu i cos en un redi-viu emblemàtic, si no el trasllat i superació de l'espai biogràfic de l'autor viatger

⁷ *Ibid.*, p. 756. En l'ed. de València diu el text: «... e aquell castell e l'illa està bé a l'illa de Sicília com fa la pedra en l'anell», *ibid.*, p. 963, cap. C, n. 2.

⁸ Ramon de Perellós: *Viatge del vescomte Ramon de Perellós i de Roda fet al purgatori nomenat de Sant Patrici, Novel·les amoroses i morals*, a cura d'A. Pacheco i A. Bover i Font, Barcelona, Edicions 62-La Caixa, 1988 (pp. 21-52), pp. 25, 33.

⁹ Ramon Llull: *Libre d'Evast e Blanquerna*, a cura de S. Galmés, Barcelona, Barcino, 1947, vol. II, p. 214.

—Mallorca— a l'espai mític per a les tradicions de la cavalleria —«Enxantea», identificada amb Sicília—. En aquest trànsit es pot veure com una geografia documentable —Sóller, port de Santa Caterina, Mallorca, Menorca— va deixant-se enrera per a introduir-se en una altra cada vegada més abstracta —Ultramar, Orient, la pròpia denominació siciliana d'«Enxantea»¹⁰—. Potenciat, tal vegada, pel dia sant dels fets, Sant Joan, i animat pel mitjà de navegació, la nau-illa, la balena —«A semblant de rocha redonda»¹¹— conductora fins a l'illa de destí. Ja aquí, signes —arbre, serpent, carvoncle resplendent, fruit màgic, font—, emissaris —serpent, palafre— i introductor sacralitzat —Morgana— apropen el viatger i el porten a l'eix del cercle on reposa Artús. Per a llavors, fa temps que ens movem en espai i representació al·legòrics animats pel cercle illenc.

Rera tots aquests elements i amb finalitats cavalleresques hi ha un topònim real, distanciat, però, mitjançant un joc retòric que permet carregar-lo d'altres significats. El que potser, penso que més gratuïtament i quasi a manera d'endevinalla, fa també amb Sicília Bernat de So a *La Vesió*¹². Aquí, l'illa mediterrània junt amb altres dotze reialmes són ocultats fins al final del poema sota les seves armes heràldiques. En qualsevol cas, així es basteixen geografies illenques que sols tenen sentit en la cosmografia intencional del propi text. Així o, com fa Bernat Metge al *Llibre de Fortuna e Prudència*, desplaçant i personificant les seves cogitacions en una illa no identificada toponímicament. Cal anotar que la identificació que s'ha plantejat entre aquesta illa i el Purgatori¹³, fins i tot pensant en què per això fos Sicília —identificada també com a entrada al Purgatori per l'Étna—, no ens porta a un trajecte paral·lel al de Perellós qui havia cercat una entrada al Purgatori en una illa real on el conduïa físicament una tradició determinada. Ara, per la paraula més que de la mà de Metge, entrem en un espai al·legòricament pur, que s'acull a significats amb els quals s'identifica la imatge de l'illa —terra de salvació, microcosmos— i manté la simbòlica estructura dels cercles concèntrics —des de la mar que «... sabiats que environava / la roca, de cascuna part», al lloc més alt d'ella, on «... havia / un gran boscatge...»,

¹⁰ Sobre la identificació de l'illa amb Sicília, veure M. de Riquer: *Història de la Literatura Catalana*, Barcelona, Ariel, 1984, vol. 2, pp. 216-218.

¹¹ Guillem de Torroella: *La faula*, ed. de P. Bohigas i J. Vidal Alcover, Tarragona, Edicions Tàrraco, 1984, p. 2, vers 30.

¹² Bernat de So: *La Vesió, «Blandín de Cornualla» i altres narracions en vers dels segles XIV i XV*, a cura d'A. Pacheco, Barcelona, Edicions 62-La Caixa, 1983 (pp. 142-171), pp. 161-162, 170.

¹³ A. Pacheco fa una referència al respecte en el seu *Pròleg* a l'edició citada de «Blandín de Cornualla» i altres narracions en vers dels segles XIV i XV (pp. 7-24), p. 16. Cal pensar que es refereix a la proposta de C. Nepaulsingh (*Bernat Metge's «Llibre de Fortuna e Prudència» and the Literary Tradition of the Goddess Fortuna, Catalan Studies. Volume in Memory of J. de Boer*, Barcelona, Borràs, edicions, 1977, pp. 203-212), esgrimint coincidències amb el Dante. L. Badia (*De «La Faula» al «Tirant lo Blanc» passant pel «Llibre de Fortuna e Prudència». Tradició i modernitat als segles XIV i XV. Estudis de cultura literària i lectures d'Ausiàs March*, València/Barcelona, Institut de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, pp. 93-128; ed. corregida d'un treball de 1989), ja revisà aquelles afirmacions (v. p. 95, n. 2, i pp. 104-105, 119-120).

coronat per un castell o arca enigmàtica i amb una primera habitant, la «fera donna»¹⁴, imatge que suggereix el guardià de tot lloc sagrat, tòpic aprofitat per Metge com a inici de les seves intencions discursives.

Tres illes, doncs, amb una configuració que remet a estadis ancestrals però que la cultura medieval segueix fent rendibles. Per tres vegades presenciem la utilització d'una imatge carregada de significats que a sengles autors els serveix per a desenvolupar espacialment unes raons cavalleresques, de jactància nobiliària, i teològiques. Intencions diverses instal·lades en illes, al cap i a la fi, prou semblants en els diferents marges d'abstracció que els diversos autors practiquen. Repertori de raons i intencions entre les quals poden sumar-se les de tipus espiritual i religiós —Bernat Metge ho fa— i per a l'expressió de les quals l'autor que ho pretengui pot comptar amb la mateixa imatge i els elements que tradicionalment l'han configurada. Aquest és el cas de Sant Vicent Ferrer.

III. El predicador valencià fa ús en els seus sermons d'un ampli llistat de referències espacials on localitza les seves idees mitjançant la dramatització que li permeten anècdotes, paràboles, exemples, contes. Molts d'aquests relats troben la seva representació espàcio-temporal en paratges amplis com la *mar*, el *desert*, la *mntanya*, la *vall* o el *pla*; també en altres llocs més precisats, com ara determinades *terres* o certs *regnes* —el de «Ffrança» per exemple— o el *camí* que travessa unes i altres; així mateix en altres punts igualment comuns però més concrets com són la *ciutat* o la *vila*, la *plaça*, la *casa*, el *jardí*, l'*hort*, el *corral* i la *cambra* o la *nau*, el *temple* i el *cementiri*. En tots els casos hi ha una lògica en triar cadascun dels espais en funció de les necessitats del relat. També com a possible element d'identificació per part del receptor i, en moltes ocasions, com a imatge transcendent del que el relat representa. Un exemple entre d'altres que podríem adduir: «La vila és aquesta vida, la penya és la glòria...»¹⁵, explica el sant després de donar una semblança on apareixien aquestes referències espacials. Cal pensar que, sovint, pot ésser aquest darrer nivell el que sobresurt perquè, com a espais reals, la seva realitat moltes vegades depèn només dels trets realistes que hi introdueixen el costumisme i el lèxic incorporats per Sant Vicent Ferrer, vertader focus aproximador al context humà medieval. La imatge d'un espai, per tant, pot destacar com a símbol del que es vol representar més que com a escenari del fet o missatge representats.

No essent dels referents espacials més comuns en l'homilèctica vicentina, el de l'*illa* també està present en aquell repertori. Apareix nominalitzat, amb un topònim del voltant en el qual es reconeixen emissor i receptor, la qual cosa permet al predicador fer l'explicació d'una idea de manera econòmicament comprensible: «La mar, a vegades es tan plana, que una escudella de fust passaria d'aquí en Cerdanya, que no's aboquaria...»¹⁶, paraules que ens precisen que així

¹⁴ Bernat Metge: *Llibre de Fortuna e Prudència*. Bernat Metge i Anselm Turmeda: *Obres menors*, text, introd., notes i glossari per M. Olivar, Barcelona, Barcino, 1927 (pp. 57-100), p. 64, versos 1-2; p. 65, versos 1-2; p. 68, versos 21-23.

¹⁵ Sant Vicent Ferrer: *Sermons*, ed. a cura de J. Schib, Barcelona, Barcino, 1977, vol. IV, p. 49.

¹⁶ *Ibid.*, 1988, vol. VI, p. 271.

pot ésser la mar, una mar coneguda, seguint el seu ritme com els altres elements de la natura fins que arribi el dia del judici final, quan tot canviarà. L'illa, una illa propera, és utilitzada com a referent conegut que facilita l'expressió d'una idea. També, però, l'enciclopèdia cultural pot marcar el significat de l'illa, d'una illa que ja s'identifica amb una idea. En el cas del *Sermo sancti Joannis evangeliste*, esmentar Phathmos és recordar el càstig de l'exili sofert per Sant Joan, en el qual incideix Sant Vicent, destacant-ne expressionistament el que abundava a l'illa —elements negatius— i el que hi mancava —cobertura de les necessitats humanes—. Ambdós trets insisteixen, en la seva complementarietat, en la idea dolorosa de l'aïllament de Sant Joan com a càstig:

*E depuis per lo miracle tan gran tragneren-lo'n e l'emperador lexà'l, e tornà a preÿcar. E après lo emperador donà-li per turment que l'exellà en la illa de Phathmos on no havie sinó serps, e aquí stava que no tenie què menjar; mas sent Miquel lo destrava*¹⁷.

És així que l'illa com a cercle de punició queda ben demarcada. Per damunt dels seus infranquejables límits sols cap l'ajut diví —el que representa Sant Miquel—, o la sortida final per aixecar-se el càstig per la mort de l'emperador Dacià com informa el text línies endavant.

Però també l'illa pot ésser la imatge sobre la qual es basteix una idea, la construcció al·legòrica de la qual troba mitjans de representació en l'esmentada imatge. És el cas del sermó per a la *Fferia III*^a. Quan parla de la saviesa celestial, en la part del text que ens interessa, Sant Vicent profereix una màxima: «Vols conèixer l'om savi? Guarda si ordene la sua vida a la fi que deu venir»¹⁸. La recta entre aquests extrems, el present o vida i la seva fi, l'expressa el predicador mitjançant la referència a tres línies, les que van del «camí» al «paraís», de «lo nàxer» a «la mort», la que solca «lo bon mariner» «que sàpie regir la fusta per venir a port salvador»¹⁹. D'aquesta manera, per tres nivells expressius que van de l'abstracte doctrinal a l'exemplar immediat passant pel biològic, Sant Vicent explica aquella màxima i en què radica l'esmentada ordenació sàvia de la vida cap a un fi. Conclou el període expositiu creuant els signes d'aquells tres nivells expressius en una única línia: «E vet ací: si vols ésser savi, que tota la vida sie endreçada per anar al port. Foll és aquell qui s'ature e-l camí»²⁰. Amb l'exemple del «bon mariner» i amb aquesta identificació entre «la fi que deu venir» —«la mort»— «el port» s'estableix un perfecte prolegomen per a l'aprofitament de la imatge marítima per la qual «illa» serà representació de «paraís» i «glòria», espai etern al qual s'accedeix amb l'arribada al mencionat «port». El període explicatiu així introduït i més interessant és el següent:

¹⁷ *Ibid.*, p. 206.

¹⁸ *Ibid.*, 1977, vol. IV, pp. 49-50.

¹⁹ *Ibid.*, p. 50.

²⁰ *Ibid.*, p. 50.

Voleu-la conèixer, aquesta follia? Sapiats que en una terra ere aquesta costuma: que quiscun any mudaven son jutge, e mentre ere jutge, dave's bon temps, e a la fi de l'any trametien-lo en una illa tot nuu, e allí-l lexaven estar. Hac-n'í hu, e pensant: «Yo són duch. Mas com ó faré de l'estar de la illa?». No volch menjar sinó mesuradament, e lo que devie despendre, axí com los altres, secretament ó trametie a la illa. E passat l'any, trameteren-lo a la illa axí com los altres, e pus trobà aquí lo que-y havie tramès. Hac ab què viure. Quals de aquests diríeu folls o savis? Tothom dirie que aquest que-y provehí, e los altres folls. Hee! Vejats si-y sou vosaltres. Pensat que Alexandre, rey, e los altres, en infern són, perquè seguiren la vanitat del món e pompa. E axí no façats provisió sinó per a vostra vida. Tot l'altre trametet-ó dellà a paraís, dant almoynes, rembre catius, etc. E quan seràs mort, iràs dellà e trobaràs lo que-y hauràs tramès. Açò és saviesa. Et ideò: «Sapientis est ordinare». E per ço les persones sàvies tot ó trameten dellà. Més te diré: que si menysprees los béns terrenals que pories haver, aquells trobaràs dellà e seran teus. E axí ordenem nostra vida alt e-l cel; car axí ó faç yo, que bé poria haver dignitats, mas no-n vull: tot ó enviu dellà. E quan serem dellà, oo, quinya glòria!: «Hec est vostra sapiencia magna» (Deuteron., III° ca^o)²¹.

El costum esmentat ens condueix primerament, de la mà de cada jutge cesat, a l'illa com a destí ja conegut d'exili —el que certifiquen la seva nuesa i l'abandó— que la confirma com a espai de punició. Aquesta estranya tradició —tots els jutges són corruptes i mereixen càstig, oi?— permet nogensmenys el comportament contrari d'un jutge i la modificació de «l'estar de la illa», és a dir, de les condicions d'aquell espai, del seu significat. El jutge excepcional, el que estalviava de la seva vida onerosa «secretament ó trametie a la illa», així com aquell mariner feia bona travessia. I, així com aquell trobà bon port, aquest jutge, passat el seu mandat, portat «... a la illa així com los altres», trobà una illa diferent: es trobà en un espai de significació ben diversa. A ell condueix la saviesa que el sant predicador no tem identificar cap al final del text amb el seu procedir per oposició al d'altres com Alexandre. I en ell, «dellà» de la present vida, en el «paraís», el «cel», la «glòria», té cabuda la plenitud màxima. Aquests són els espais magnífics —eufemismes d'un de sol, l'eternitat amb Déu— que pot reflectir la imatge de l'illa rera una ordenada navegació, més enllà del port d'arribada, en la seva defensada circularitat, que pot ésser signe d'aïllament i càstig si recordem Sant Joan i els esmentats jutges; però també de la glòria, tot i que això potser depèn de la nostra voluntat: el cercle com a forma perfecta pot contenir les felicitats eternals.

En sermó per a la *Feria V^a*, Sant Vicent Ferrer afirma la confiança en la simbologia del cercle, sempre que el seu tancament sigui consumació d'un impuls vertader consistent en la perseverància d'acord amb el següent text, el que era capacitat d'ordre en l'anterior:

Aquell gran e sant doctor, sent Gregori, diffinint què vol dir bona vida, dix axí: «Virtus boni operis est perseverancia». Ara, declarar-vos-ó he per geometria. Dien los geomètriques que qui vol fer l cercle redon ab hun compàs, veus que-l cercle no

²¹ *Ibid.*, p. 50.

ha acabament, fins que lo punt derrer se té ab lo primer. Susaxí la vida de la persona ha son començament en Déu, e Déu comença a fer les bones obres. E veus com ó diu ell mateix: «Ego sum alpha et O, [principium et finis, dicit] Dominus Deus» (Apoc., p^a ca^a). Ha-y secret: sapiau que la primera letra que lo grech ha és alpha, e la darrera letra que ha és O, axí com entre nosaltres la primera és A e la darrera és Z, e en ebraych la p^a letra és aleph, e la darrera tau. E per ço, quan la persona ha a començar bona vida en Déu, que la acap quan serà en la glòria. E veus donchs per què diu sent Gregori que bona vida està en perseverança. E açò diu lo tema: «Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit» (Mt., [10^a] ca^a)²².

Aquí, en el text comentat, ho és, de vertader. Rera un bon camí, rera una bona navegació, l'accès a la glòria, en aquella illa, corona un judici ordenat i un procedir perseverant. La imatge de l'illa —recordem ara les connotacions simbòliques de microcosmos savi, pacífic, atemporal, harmoniós— és doncs adient, com a eix, circular ell mateix, d'un procés de superacions concèntriques —el de la travessia al seu port— per a representar l'espai de plenitud eterna. Útil per a les pretensions exemplificadores de Sant Vicent Ferrer on altres autors l'han pogut utilitzar com a meta de viatges amb intencions diverses. Tot això, malgrat les illes reals visitades pel predicador —Mallorca, tanmateix— foren illes on calia lluitar contra forces negatives, com ara les inclemències meteorològiques i el dimoni. Clar que contra tot això estaven els sermons i els miracles del sant. Ho recordo en rellegir la notícia que a l'estada de Sant Vicent Ferrer a Mallorca li dedica George Sand a *Un hiver à Majorque*²³, fullejant l'exemplar que Pedro Peira em regalà. Era en el temps de la meua primera anada a l'illa.

²² *Ibid.*, 1988, vol. VI, p. 61.

²³ George Sand: *Un hiver à Majorque*, Palma de Mallorca. Edicions La Cartuja, 1975, pp. 149-152.